

**การประเมินปริมาณและมูลค่าของผลผลิตการประมง ผลผลิตจากป่า
ที่ไม่ใช่เนื้อไม้ และการจัดการร่วมของแหล่งน้ำ : กรณีศึกษาแหล่งน้ำ
และป่าชุมชนหนองผือ แขวงสะหวันนะเขต สปป.ลาว**

**Evaluation of Fishery Products, Non-timber Forest Products
(NTFPs) and Co-management : A Case Study in Nong Peu Swamp
and Community Forest, Savannakhet, Lao PDR.**

สุขสาคร แพงสีแก้ว ปราณีต งามเสนห์* และ ทวนทอง จูทาเกต
Souksakhone Phengsikeo, Praneet Ngamsnae* and Tuantong Jutagate

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) การประเมินปริมาณและมูลค่าของผลผลิตทางการประมง และผลผลิตจากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้ 2) ประเมินสถานภาพของการจัดการประมงแบบการจัดการร่วมในแหล่งน้ำ พื้นที่ชุ่มน้ำหนองผือแขวงสะหวันนะเขตสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวดำเนินการโดยใช้แบบสอบถามเก็บรวบรวมกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาค้นคว้าได้แก่ชาวบ้านในชุมชนรอบบริเวณหนองผือ 4 หมู่บ้านจำนวน 400 ครัวเรือนผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า ผลผลิตสัตว์น้ำที่จับได้น้ำหนักรวม 6,429 กก/ปี คิดเป็นมูลค่า 625,100 บาท/ปี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 6,251 บาท/ครัวเรือน/ปี ส่วน มูลค่าผลิตภัณฑ์จากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้ซึ่งประเมินจากผลผลิตจากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้ 6 กลุ่ม รวมกับพืชป่าที่เป็นอาหารสัตว์ คิดเป็นน้ำหนักรวม 31,639 กก/ปี คิดเป็นมูลค่ารวมไม่ต่ำกว่า 2,078,713 บาท/ปี หรือมูลค่าเฉลี่ย 20,787.13 บาท/ครัวเรือน/ปี ผลการประเมินสถานภาพหรือโอกาสของการจัดการร่วมทรัพยากรประมงระหว่างชุมชนกับภาครัฐ ที่ผ่านมามีค่าเฉลี่ยของเงื่อนไขที่ชี้ความสำเร็จ 11 เงื่อนไข เท่ากับ 3.00 จากคะแนนเต็ม 5.00 มีสัดส่วนของการปฏิบัติหน้าที่ของภาคประชาชนผู้ใช้ทรัพยากรสัตว์น้ำร้อยละ 38.50 แสดงว่าแนวทางการจัดการร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงโดยชุมชนมีส่วนร่วมในพื้นที่หนองผือ ควรมีการปรับปรุงกิจกรรมมีส่วนร่วมให้สมบูรณ์ เป็นที่ยอมรับจากชุมชนผู้ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ

คำสำคัญ: ผลผลิตการประมง, ผลผลิตจากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้, การจัดการร่วมแหล่งน้ำ, สปป.ลาว

สาขาวิชาประมง คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เลขที่ 85 ถนนสดลมาร์ค อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี 34190
Department of Fisheries, Faculty of Agriculture, Ubon Ratchathani University, 85 Satholamark road, Warinchamrab,
Ubon Ratchathani 34190, Thailand.

* ผู้นิพนธ์ประสานงาน ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (Corresponding author, e-mail): praneetng@yahoo.co.th Tel: 08 1669 2278

ABSTARCT

The objectives of this study were: 1) to estimate the direct use value and yields of fishery and non-timber forest products (NTFPs) 2) to evaluate the prospect of co-management approach in managing fishery resources of Nong Peu Swamp and community forest in Savannakhet, Lao PDR, Questionnaires were used to collect data by interviewing the respondents who were selected from 400 households of 4 villages, residing around the studied area. The sample size was determined by Yamane sampling method. The results showed that total value of fishery products for 400 households was equal to 625,100 baht/year, or in average of 6,251 baht/household/year, calculated from 6,429 kg/year of the surveyed fish yields. Whereas the total value of 6 groups NTFPs and fodder for the sampling households was 2,703,813 baht/year or in average of 20,787.13baht/household/year, calculated from 31,639 kg/year of 6 groups NTFPs yields. The sum of fishery and NTFPs products provided by Nong Peu Swamp and community forest for the selected households was 31,639 kg/year with the value of 2,703,813 baht/year. Analysis of the prospect of co-management approach implemented in the study site, the results found that the average score of the 11 key-conditions for successful co-management is 3.00, while the overall of community's participation in the co-management is 38.50 %. This result indicates that the prospect for fishery resource co-management application in this case is at medium level therefore, co-management approach could be adapted to be acceptable on the basic of local contexts and conditions.

Key words: fishery products, non-timber forest products, co-management, Lao PDR.

บทนำ

พื้นที่ชุ่มน้ำและป่าที่อยู่ล้อมรอบเป็นระบบนิเวศที่มีความสมบูรณ์สูงซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมากทั้งทำหน้าที่ป้องกันน้ำท่วม เป็นแหล่งธาตุอาหาร และมีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย แต่ในปัจจุบันการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของพื้นที่ชุ่มน้ำและป่าในสปป.ลาว เป็นไปอย่างไม่เหมาะสมและมากเกินไปส่งผลทำให้ทรัพยากรป่าไม้เสื่อมโทรมและลดลงอย่างต่อเนื่อง (กระทรวงกสิกรรมและป่าไม้, 2548)

ป่าสงวนหนองผือ เป็นหนองน้ำสาธารณะมีลักษณะเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำและป่าไม้เนื้อที่ทั้งหมด 3,125 ไร่ เป็นแหล่งที่มีความสำคัญต่อ

วิถีชีวิตของชาวบ้าน ที่ได้เก็บเกี่ยวผลผลิตทางการประมง แหล่งน้ำ และผลผลิตจากป่าเพื่อการดำรงชีวิตมาช้านาน ต่อมาเมื่อ มีการขยายพื้นที่ของมหาวิทยาลัย สหวันนะเขต เพื่อรองรับความต้องการในการศึกษาที่เพิ่มขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล ที่ได้สร้างและขยายสถานที่การศึกษาเพิ่มขึ้นใหม่-คือ วิทยาเขตหนองผือ พื้นที่แห่งนี้ได้กลายเป็นพื้นที่รองรับชุมชนใหม่ที่เป็นสังคมมหาวิทยาลัยในขณะที่เดียวกันจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่พื้นที่แห่งนี้ต้องได้รับการบริหารจัดการอย่างเหมาะสม เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง และเกิดการใช้ประโยชน์ร่วมกัน อย่างยั่งยืน

เพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่ยังเหลืออยู่ของพื้นที่หนองผือและป่าที่อยู่รอบ จึงจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ในการบริหารจัดการ ได้มีแนวคิดของการบริหารจัดการทรัพยากรสาธารณะแบบ ใหม่ที่เรียกว่าการจัดการร่วม (Co-management) ที่ได้รับการคาดหวังว่าน่าจะเหมาะสมที่ในการนำมาใช้ในการจัดการทรัพยากรหนองผือในครั้งนี้ หลักการของการจัดการร่วมได้ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อใช้แทนแนวทางการจัดการประมงจากระดับบนลงล่าง (Top down) แบบเดิมที่ผ่านมา ซึ่งค่อนข้างจะล้มเหลวแนวคิดนี้ได้ถูกนำมาใช้ใน สปป.ลาว เมื่อปี 1993 และประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรน้ำและป่าไม้ในแขวงจำปาสัก โดยมีชุมชนถึง 63 หมู่บ้านเข้าร่วมในการจัดตั้งเขตอนุรักษ์ปลาในแม่น้ำโขงและวิธีการหาปลาจากแหล่งน้ำธรรมชาติ และการอนุรักษ์ป่าไม้ (Baird, 1999)

หลักการของการจัดการร่วมจะเน้นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลและผู้ใช้ทรัพยากร ด้วยการสร้างฉันทามติการจัดสรรบทบาทและความรับผิดชอบในการบริหารให้แต่ละฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยมุ่งให้เกิดกิจกรรมที่สร้างเสริมเศรษฐกิจ-ความยุติธรรมในสังคมและความสมดุลของสภาพสิ่งแวดล้อมและลดความขัดแย้ง ภายใต้งานไขของการอยู่ดีกินดีของชุมชนและการพัฒนาการอย่างยั่งยืน (Pomeroy and Rivera-Guieb, 2006)

ที่ผ่านมาทีมงานวิจัยจำนวนหนึ่งที่ศึกษาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์และการพึ่งพิงป่าของชุมชนท้องถิ่นต่างๆ รวมทั้งศึกษาถึงความตระหนักในการอนุรักษ์ป่าไม้โดยส่วนใหญ่พบในกรณีของประเทศไทย เช่น ในงานศึกษาของอานนท์ (2551), Khonchantet and Sanguanwong (2007), เจนจิรา และ สันติ (2557) และต่อมาได้มีการศึกษาในประเด็นเหล่านี้ในพื้นที่ของ สปป.ลาว เช่น

การศึกษาของ คำมน และคณะ (2553), บุญทิ และคณะ (2554), ดาวเวียง และคณะ (2554), คำผ่าน และคณะ (2555) อย่างไรก็ตามยังไม่พบว่ามีการศึกษาที่ประเมินมูลค่าทรัพยากรประมงในแหล่งน้ำสาธารณะ และสถานภาพของการจัดการทรัพยากรแบบการจัดการร่วมในพื้นที่ศึกษามาก่อน ทั้งๆ ที่แนวคิดนี้ได้ถูกนำมาใช้มาแล้วเกือบ 3 ทศวรรษ การศึกษาครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินมูลค่าของทรัพยากรประมงของแหล่งน้ำหนองผือและผลิตภัณฑ์จากป่าไม้ที่ไม่ใช่เนื้อไม้ที่อยู่รอบ เพื่อจะได้เป็นข้อมูลพื้นฐานและประเมินสถานภาพการจัดการร่วมของทรัพยากรสัตว์น้ำของแหล่งน้ำหนองผือในปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

สถานที่ศึกษา และการเก็บรวบรวมข้อมูล

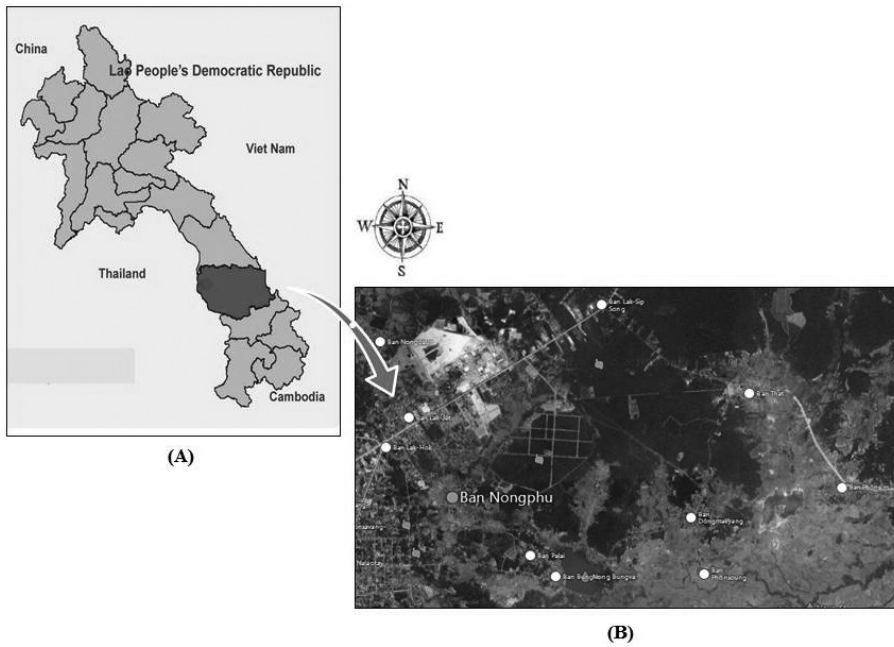
ประชากรและกลุ่มตัวอย่างประชากรในการศึกษาครั้งนี้คือตัวแทนครัวเรือนจาก 4 หมู่บ้านที่ใช้ประโยชน์ทรัพยากร ประกอบไปด้วย บ้านดงหมากยาง ดงนาคำ หนองผือ และ บ้านบึงจะตั้งอยู่ล้อมรอบมหาวิทยาลัยสะหวันนะเขตจำนวน 400 ครัวเรือน ดังภาพที่ 1 ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของครัวเรือนในหมู่บ้านของประชากรในแต่ละบ้าน คำนวณโดยใช้สูตรของ Yamane (1973) ที่ค่าความคลาดเคลื่อนร้อยละ 0.05

วิธีการศึกษาเก็บข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งดำเนินการในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559 - มกราคม พ.ศ. 2560 แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 2 ชุด คือชุดที่ 1 การประเมินมูลค่าผลผลิตจากการประมงและผลผลิตจากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้ ซึ่งประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับข้อมูลของการจับปลา ปริมาณ

สัตว์น้ำและการใช้ประโยชน์และผลิตภัณฑ์จากปลาที่ไม่ใช่เนื้อไม้ประเภทต่างๆ การตลาดของผลผลิตที่ศึกษา ส่วนแบบสัมภาษณ์ชุดที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับสภาพบทบาทของภาครัฐ และประชาชนที่ปรากฏอยู่และปฏิบัติจริงในพื้นที่ และความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนร่วมกับการใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรหนองผือทุกฝ่าย โดยใช้กรอบ

เงื่อนไขของการร่วมบริหารจัดการทรัพยากร 11 ประการตามแนวทางของ ICLARM (International Centre for Living Aquatic Resources Management) and IFM (Institute of Fisheries Management and Coastal Community Development) (1998), Ostrom (1992) และ Pinkerton (1989)

ภาพที่ 1 สถานที่ตั้งของพื้นที่ศึกษา:แขวงสะหวันนะเขต (A) และหมู่บ้านโคจรอบบริเวณหนองผือ (B) สาธารณรัฐประชาชนลาว
ที่มา: ดัดแปลงจาก Chomchanta *et al.* (2000)

การประเมินมูลค่าผลผลิต

การประเมินมูลค่าผลผลิตประมง

ผลผลิตและผลิตภัณฑ์ประมงของชาวบ้านที่อยู่รายรอบแหล่งน้ำหนองผือที่เป็นที่รู้จักกันดีในชุมชน ได้แก่ ปลาสด ปลาร้า ปลาต้ม กุ้งฝอย และหอยน้ำจืด ฯลฯ การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการประเมินตามราคาตลาด จากข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์การประเมินมูลค่าการใช้ประโยชน์ทาง

ตรงของผลผลิตประมงใช้สมการของ Barbier *et al.* (1997) คือ

$$NB_i^d = B_i^d - C_i^d \dots\dots\dots(1)$$

เมื่อ i = จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

NB^d = มูลค่าสุทธิจากผลผลิตประมง (บาท/ครัวเรือน/ปี)

B^d = มูลค่าทั้งหมดของผลผลิตประมง

(บาท/คร่าวเรือนปี)

C^d = ต้นทุนของการทำการประมง (บาท/คร่าวเรือนปี) ประกอบด้วยค่าเสื่อมราคาของเครื่องมือประมงและเรือน้ำมันเชื้อเพลิง และค่าบำรุงรักษาอุปกรณ์และเครื่องมือประมง

การประเมินมูลค่าของผลิตภัณฑ์จากป่าไม้ที่ไม่ใช่เนื้อไม้ (NTFPs)

ผลิตภัณฑ์จากป่าไม้ที่ไม่ใช่เนื้อไม้จากป่าล้อมรอบหนองผือในการศึกษารั้งนี้แบ่งเป็น 7 ประเภท ได้แก่ เห็ดที่กินได้ หน่อไม้พื้น พืชที่เป็นอาหารสัตว์แมลงกินได้ ไข่มดแดง และพืชสมุนไพร ซึ่งถือว่าการเก็บผลผลิตป่าเหล่านี้มาใช้ประโยชน์ทำลายระบบนิเวศน้อยมากหากเทียบกับการตัดโค่นต้นไม้ การศึกษาในครั้งนี้จะประเมินมูลค่ารวมของผลิตภัณฑ์จากป่าไม้ที่ไม่ใช่เนื้อไม้ตามวิธีการของ Khonchantet and Sanguanwong (2007) โดยใช้สมการ

$$NTFP'S = \sum_{i=1}^n (Q_i * P_i - C_i) \dots\dots\dots (2)$$

NTFP = มูลค่ารวมของผลิตภัณฑ์จากป่าไม้ที่ไม่ใช่เนื้อไม้ (บาท)

Q_i = ปริมาณของผลิตภัณฑ์จากป่าไม้ที่ไม่ใช่เนื้อไม้

P_i = ราคาผลิตภัณฑ์จากป่าไม้ที่ไม่ใช่เนื้อไม้ (บาท/หน่วย)

C_i = ค่าใช้จ่ายสำหรับการเก็บรวบรวมผลิตภัณฑ์จากป่าไม้ที่ไม่ใช่เนื้อไม้ (บาท)

I = ประเภทของผลผลิต

n = จำนวนทั้งหมดของผลผลิต

การประเมินมูลค่าของพืชป่าที่เป็นอาหารสัตว์

เนื่องจากพืชป่าที่เป็นอาหารสัตว์เป็นทรัพยากรที่ไม่สามารถ ชั่งน้ำหนัก วัดปริมาณ

ได้โดยตรง การประเมินมูลค่าจึงทำได้โดยการคำนวณโดยทางอ้อม ซึ่งคิดจากมูลค่าสุทธิของสัตว์เลี้ยงในคร่าวเรือนที่เติบโตจากการกินพืชอาหารสัตว์เหล่านั้น คำนวณจากมูลค่าปัจจุบันของสัตว์มูลค่านี้จะลบด้วย อัตราดอกเบี้ย 3% และค่าอาหารเสริมอื่นๆ รวมทั้งค่าใช้จ่ายในการฉีดวัคซีนป้องกันหรือรักษาโรค ในรอบปีที่ผ่านมานับเป็นมูลค่าเพิ่มที่เป็นผลจากการใช้ประโยชน์จากพืชอาหารสัตว์ดังกล่าว การคำนวณมูลค่าปัจจุบันของพืชอาหารสัตว์ใช้สมการดังต่อไปนี้ (Khonchantet and Sanguanwong, 2007)

$$PV = FV / (1 + i)^N \dots\dots\dots (3)$$

PV = มูลค่าปัจจุบันของของพืชอาหารสัตว์ (บาท) ณ วันสุดท้ายของระยะเวลาประเมิน 'n'

FV = จำนวนเงินเมื่อสิ้นสุดระยะเวลาประเมิน 'n' (บาท)

N = จำนวนของรอบระยะเวลาที่ประเมิน (ปี)

I = อัตราดอกเบี้ย

หลังจากที่ได้รับมูลค่าปัจจุบัน (PV) แล้วจะสามารถคำนวณหารายได้ได้ตลอดช่วงเวลาประเมิน 'n' ด้วยอัตราดอกเบี้ยเดียวกันด้วยการแทนค่า (PV) ในสมการต่อไปนี้

$$PV = \sum_{i=1}^n \left(\frac{A}{1+i} \right)^N \dots\dots\dots (4)$$

PV = มูลค่าปัจจุบันของเงินงวดระยะเวลาประเมิน n (บาท)

N = จำนวนของรอบระยะเวลาประเมิน (ปี)

A = จำนวนเงินรายได้ตลอดช่วงเวลาประเมิน n

ดังนั้น มูลค่าพืชอาหารสัตว์จะเท่ากับมูลค่าของมูลค่าปัจจุบันประเมิน n ลบด้วยค่าใช้จ่าย

ในการฉีดวัคซีนป้องกันหรือรักษาโรคและอาหารเสริมอื่นๆ

มูลค่าสุทธิของการเลี้ยงต่อเลี้ยง 1 ชนิด
 $= A - (C_1 + C_p) \dots \dots \dots (5)$

A = รายได้หรือมูลค่าของสัตว์เลี้ยง 1 ชนิด
 ในช่วงเวลาของการเลี้ยงที่ประเมิน (บาท)

C_1 = ต้นทุนของการป้องกันรักษาโรคและ
 ดูแลสัตว์ (บาท)

C_p = ต้นทุนของอาหารสมทบอื่นๆ (บาท)

การประเมินสถานภาพของการจัดการร่วม ทรัพยากรประมงของพื้นที่ชุ่มน้ำหนองผือ

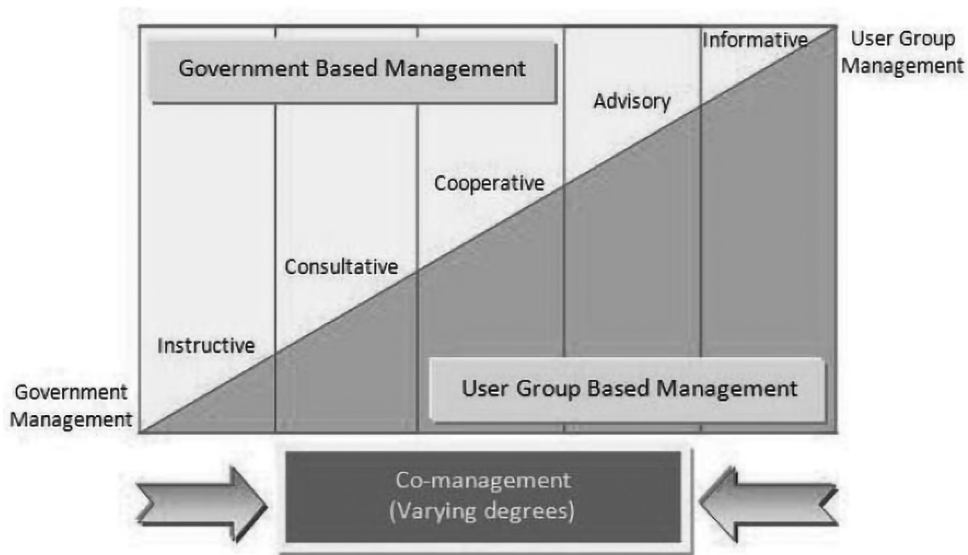
เงื่อนไขที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของการจัดการร่วมนั้น เป็นเงื่อนไขปัจจัยเฉพาะที่ดำรงอยู่ในระบบหรือชุมชนนั้นๆ (Pomeroy *et al.*, 2001) การศึกษานี้ใช้วิธีการประเมินศักยภาพของการจัดการร่วมตามวิธีการของ ICLARM and IFM (1998) โดยพิจารณาจากเงื่อนไขปัจจัยรวม 11 ประการ (รายละเอียดในตารางที่ 5) ที่ถูกประเมินผลวัดโดยใช้ Likert scale 5 ลำดับจากน้อยไปมาก ตั้งแต่ 1-5 ในระดับของความพอใจในผลสำเร็จในการจัดการร่วมคือ (1) ระดับน้อยมาก (2) ระดับน้อย (3) ระดับปานกลาง สูง (4) และสูงมาก (5) ตามลำดับ อาศัยการสังเกตสัมภาษณ์ เสนวนากลุ่ม และขอคำปรึกษาแนะนำจากบุคคลสำคัญในพื้นที่และในสาขาที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน และตัวแทนกลุ่มผู้ใช้ทรัพยากรต่างๆ ฯลฯ ทั้งนี้เกณฑ์การตัดสินความพอใจหรือผลสัมฤทธิ์ของการจัดการร่วมนั้น ใช้วิธีการเปรียบเทียบสภาพที่ปรากฏจริงในพื้นที่กับบทบาทของชุมชนหรือผู้ใช้ทรัพยากรฝ่ายหนึ่ง กับหน่วยงานรัฐอีกฝ่ายหนึ่ง ที่กำหนดประเภทตามระดับสัดส่วนทั้ง 2 ภาคส่วน เป็น 5 ประเภท

โดย (Pomeroy and Rivera-Guieb, 2006) ดังแสดง
 ในภาพที่ 2

แนวคิดของการจัดการร่วมทางการประมงอธิบายในภาพที่ 2 ด้านซ้ายสุดเป็นการจัดการประมงที่เป็นบทบาทของรัฐเป็นส่วนใหญ่และด้านขวามือสุดเป็นการจัดการประมงที่กลุ่มผู้ใช้ทรัพยากรมีบทบาทสำคัญ โดยมีเส้นทแยง แสดงสัดส่วนของบทบาทและความรับผิดชอบในการจัดการร่วมระหว่างรัฐและชุมชนที่แตกต่างกันตามหน้าที่และฉันทามติ (Pomeroy and Rivera-Guieb, 2006) ชุมชนหรือผู้ใช้ทรัพยากรประมงจะมีบทบาทและส่วนร่วมในการจัดการประมงในระยะแรกเพียงเล็กน้อย เริ่มจากในฐานะของการรับคำชี้แนะและการปรึกษาจากฝ่ายรัฐแล้วจึงให้การร่วมมือและเพิ่มบทบาทมากขึ้น ในฐานะเป็นผู้แนะนำ แล้วการแจ้งให้รัฐบาลทราบตามลำดับ ในขณะที่เดียวกันบทบาทของรัฐในการจัดการประมงก็จะค่อยๆ ลดลงตามลำดับเป็นสัดส่วนในทิศทางตรงกันข้ามชัดเจนและกันเมื่อการจัดการประมงร่วมกันได้พัฒนาไปถึงจุดสุดท้าย การจัดการร่วมก็จะเป็นไปอย่างสมดุล ณ จุดนี้บทบาทของรัฐในการจัดการประมงจะลดลงเหลือเพียงเป็นที่ปรึกษาทางด้านวิชาการให้แก่ชุมชนเท่านั้นชุมชนจะทำหน้าที่ในการจัดการประมงอย่างสมบูรณ์

ดังนั้นภายใต้หลักการดังกล่าวสาเหตุของปัญหาการเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมง 2 ประการคือทรัพยากรประมงไม่มีใครเป็นเจ้าของที่ชัดเจนและการทำการจับสัตว์น้ำโดยเสรีจะถูกแก้ไขเมื่อต้นตอของปัญหาได้ถูกขจัดไปแล้ว ทรัพยากรประมงก็จะสามารถฟื้นฟูให้กลับมาสู่สภาพที่อุดมสมบูรณ์ดังที่เคยเป็นมาในอดีตได้ (กัจจวาลย์, 2541)

Degrees of stakeholders involvement in fisheries co-management

ภาพที่ 2 ระบบการจัดการร่วม (Co-management) แสดงระดับสัดส่วนการมีบทบาทของภาครัฐและกลุ่มผู้ใช้ทรัพยากรประมงของชุมชน
ที่มา: Adrianto and Hartoto (2017)

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

มูลค่าผลผลิตประมง

มูลค่ารวมของผลผลิตจากการประมงจาก 4 หมู่บ้านแสดงไว้ในตารางที่ 1 ผลประโยชน์สุทธิของการประมง ได้แก่ ปลาสด ปลาร้า ปลาสาม และสัตว์น้ำอื่นๆ มูลค่าของการผลิตและผลิตภัณฑ์ประมง คำนวณตามการวิธีประเมินค่าทางเศรษฐศาสตร์ของ Barbier *et al.* (1997) ตามสมการที่ 1 ได้มูลค่าการประมงรวมของทุกหมู่บ้านในเขตพื้นที่หนองผือเท่ากับ 625,100 บาทต่อปี คิดเป็นค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1,630.25 บาท/ครัวเรือน/ปี มูลค่าการประมงรายหมู่บ้านสูงสุดคือหมู่บ้านดงหมากยาง 230,790 บาทต่อปี รองลงมาคือหมู่บ้านดงนาคำ 182,920 บาทต่อปี หมู่บ้านหนองผือ 106,890 บาทต่อปีและต่ำสุดคือหมู่บ้านบึงวะ

104,500 บาทต่อปี ทั้งนี้มูลค่าดังกล่าวมาจากผลผลิตสัตว์น้ำที่ได้จากการจับเกี่ยวจากพื้นที่ชุ่มน้ำหนองผือ ซึ่งคิดเป็นน้ำหนักรวม 6,429 กิโลกรัมต่อปี เมื่อพิจารณาปริมาณผลผลิตสัตว์น้ำที่จับได้เป็นรายหมู่บ้านพบว่า ปริมาณที่จับได้สูงสุดคือ หมู่บ้านดงหมากยาง 2,348 กก.ต่อปี รองลงมาคือหมู่บ้านดงนาคำ 1,857 กก.ต่อปี หมู่บ้านหนองผือ 1,132 กก.ต่อปีและต่ำสุดคือหมู่บ้านบึงวะ 1,092 กก.ต่อปีตามลำดับ

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่ามูลค่ารวมของการประมงจาก 4 หมู่บ้านเป็นจำนวนเงิน 625,100 บาทต่อปีนั้น เป็นการประเมินมูลค่าผลิตภัณฑ์ประมงจากการใช้ประโยชน์ของคนในท้องถิ่นหรือการจับสัตว์น้ำระดับครัวเรือน ไม่รวมถึงผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำเชิงพาณิชย์ที่นำเข้ามาจากภายนอกชุมชน

ตารางที่ 1 ปริมาณและมูลค่าของผลผลิตที่ได้รับจากการทำประมงของชาวบ้านในพื้นที่ศึกษา

ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือนตัวอย่าง	รวมผลผลิต	เฉลี่ยผลผลิต	มูลค่าผลผลิต	เฉลี่ยมูลค่า
		ประมง (กก./ปี)	ประมง (กก./ครัวเรือน/ปี)	ประมง (บาท/ปี)	ผลผลิตประมง (บาท/ครัวเรือน/ปี)
ดงนาคำ	100	1,857	18.57	182,920	1,829.20
ดงหมากยาง	100	2,348	23.48	230,790	2,307.90
บึงวะ	100	1,092	10.92	104,500	1,045.00
หนองผือ	100	1,132	11.32	106,890	1,068.90
รวม	400	6,429	16.07	625,100	1,062.75

จากผลการสำรวจพบว่าประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่ 4 หมู่บ้าน ทุกครัวเรือนที่สำรวจมีอาชีพหลักคือการปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ โดยมีครอบครัวที่ทำประมง เป็นอาชีพสำรองถึงร้อยละ 90 รายได้รวมสูงสุดจากการประมงของครอบครัวในบางหมู่บ้านมีมากถึง 70,890 บาทต่อปี ชาวบ้านจะใช้เวลาส่วนใหญ่ทำการจับปลาตามฤดูกาล คือช่วงฤดูฝน เดือนที่ทำการจับมากคือช่วงเดือนมิถุนายน ถึงตุลาคม สัตว์น้ำที่จับได้มีหลากหลายชนิด ที่เป็นที่นิยมของตลาดมี 9 ชนิดประกอบ

ไปด้วย ปลานิล ปลาตะเพียน ปลาช่อน ปลาขาว ปลาสด ปลาไหลนา ปลาหลด กุ้งฝอย และหอยต่างๆ

มูลค่าของผลิตภัณฑ์จากป่าไม้ที่ไม่ใช่เนื้อไม้

มูลค่ารวมของผลิตภัณฑ์จากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้ที่ได้จากพื้นที่ศึกษาบริเวณป่ารอบๆ หนองผือในของแต่ละกลุ่มซึ่งได้แก่ มูลค่ารวมของเห็ดที่กินได้ หน่อไม้พื้น พืชที่เป็นอาหารสัตว์แมลงกินได้ ไช้ผดแดง และพืชสมุนไพร ได้สรุปและแสดงไว้ในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ปริมาณของผลิตภัณฑ์จากป่าไม้ที่ไม่ใช่เนื้อไม้ 6 ประเภท (ยกเว้นพืชป่าที่เป็นอาหารสัตว์*)

ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน	เห็ดที่	หน่อไม้	ไม้พื้น	แมลงที่	ไช้ผดแดง	พืช	รวมผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่เนื้อไม้
		กินได้ (กก./ปี)	(กก./ปี)	(กก./ปี)	กินได้ (กก./ปี)	(กก./ปี)	สมุนไพร (กก./ปี)	
ดงนาคำ	100	2,050	2,404	118	2,992	510	1,244	9,318
ดงหมากยาง	100	952	1,029	80	466	493	2,808	5,828
บึงวะ	100	1,085	692	105	3,060	476	1,469	6,887
หนองผือ	100	2,019	1,726	53	2,106	255	3,447	9,606
รวมทั้งหมด	400	6,106	5,851	384	8,624	1,734	8,968	31,639

หมายเหตุ: * พืชป่าที่เป็นอาหารสัตว์ใช้วิธีประเมินมูลค่าสุทธิของสัตว์เลี้ยงในครัวเรือนที่เติบโตจากการกินพืชอาหารสัตว์เหล่านั้น

ตามตารางที่ 2 เมื่อพิจารณาปริมาณผลิตภัณฑ์จากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้เป็นรายหมู่บ้านพบว่าหมู่บ้านที่เก็บเกี่ยวของป่าเหล่านี้ไปใช้ประโยชน์ได้สูงสุดคือ หมู่บ้านหนองฝื่อ 9,606 กก.ต่อปี รองลงมาคือ หมู่บ้านดงนาคำ 9,138 กก.ต่อปี หมู่บ้านบึงวะ 6,887 กก.ต่อปีและต่ำสุดคือหมู่บ้านดงหมากยาง 5,828 กก.ต่อปีตามลำดับ

รวมปริมาณของผลิตภัณฑ์จากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้มากกว่าพืชป่าที่เป็นอาหารสัตว์ จากครัวเรือนตัวอย่างทุกหมู่บ้านเท่ากับ 31,639 กก./ปี และคิดเป็นมูลค่าโดยรวมพืชป่าที่เป็นอาหารสัตว์เป็นเงิน 2,078,713 บาท/ปีผลิตภัณฑ์ที่มีปริมาณ

สูงสุดคือ พืชสมุนไพรแมลงที่กินได้เห็ดที่กินได้ หน่อไม้ไข่มดแดงและไม้พิน ซึ่งคิดเป็นน้ำหนักรวมเท่ากับ 8,968, 8,624, 6,016, 5,851, 1,734 และ 384 กก./ปี ตามลำดับ (ตารางที่ 3)

เมื่อประเมินเป็นมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์พบว่าผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าสูงสุดและรองลงไปตามลำดับ คือเห็ดที่กินได้แมลงที่กินได้พืชสมุนไพร พืชอาหารสัตว์ไม้พินไข่มดแดงและหน่อไม้ซึ่งคิดจำนวนเป็นเงิน 466,800, 446,580, 343,525, 297,000, 220,588, 173,400 และ 130,820 บาท/ปีตามลำดับ (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 3 มูลค่าของผลิตภัณฑ์จากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้ในพื้นที่ศึกษาป่าบริเวณรอบๆ หนองฝื่อ

ชื่อหมู่บ้าน	จำนวน ครัวเรือน	เห็ด ที่กินได้ (บาท/ปี)	หน่อไม้ (บาท/ปี)	ไม้พิน (บาท/ปี)	แมลง กินได้ (บาท/ปี)	ไข่มดแดง (บาท/ปี)	พืชสมุนไพร (บาท/ปี)	พืชอาหารสัตว์ (บาท/ปี)	รวมมูลค่า ผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่เนื้อไม้ (บาท/ปี)
ดงนาคำ	100	161,800	51,500	54,413	108,435	51,000	65,230	85,000	577,378
ดงหมากยาง	100	70,450	25,200	67,848	109,505	49,300	65,230	70,000	457,533
บึงวะ	100	102,400	15,820	78,405	129,410	47,600	134,730	82,000	590,365
หนองฝื่อ	100	132,150	38,300	19,922	99,230	25,500	78,335	60,000	453,437
รวมทั้งหมด	400	466,800	130,820	220,588	446,580	173,400	343,525	297,000	2,078,713

หมายเหตุ: มูลค่ารวม ใน 400 ครัวเรือนของ 4 หมู่บ้าน

ตารางที่ 4 มูลค่าของผลผลิตประมงและผลผลิตจากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้ของ 4 หมู่บ้านในพื้นที่ศึกษา

ลำดับ	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวน ตัวอย่าง (ครัวเรือน)	มูลค่ารวมของ ผลผลิตประมง (บาท/ปี)	มูลค่ารวมของ ผลผลิตจากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้ (บาท/ปี)	มูลค่ารวมของ ผลผลิตจากป่าและ ผลผลิตประมง (บาท/ปี)	ค่าเฉลี่ยของ ผลผลิตจากป่า และผลผลิตประมง (บาท/ครัวเรือน/ปี)
1	ดงนาคำ	100	182,920	577,378	760,298	7,602.98
2	ดงหมากยาง	100	230,790	457,533	688,323	6,883.23
3	บึงวะ	100	104,500	590,365	694,865	6,948.65
4	หนองฝื่อ	100	106,890	453,437	560,327	5,603.27
	รวมทั้งหมด	400	625,100	2,078,713	2,703,813	6,759.53

มูลค่ารวมของผลิตภัณฑ์ประมงและผลิตภัณฑ์จากป่าไม้ที่ไม่ใช่เนื้อไม้

ตามตารางที่ 4 มูลค่ารวมของผลิตภัณฑ์จากป่าไม้ที่ไม่ใช่เนื้อไม้ ซึ่งเก็บเกี่ยวจากป่ารอบๆ หนองผือ ตลอดปีของ 400 ครัวเรือนมีมูลค่า 2,078,713 บาทต่อปีและมูลค่ารวมของผลิตภัณฑ์ประมงทำการจับจากบึงหนองผือ มีมูลค่าเป็นเงิน 625,100 บาทต่อปีมูลค่ารวมของผลิตภัณฑ์ประมงและผลิตภัณฑ์จากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้มีมูลค่าประมาณ 2,703,813 บาทต่อปี

มูลค่ารวมของผลิตภัณฑ์ประมงและผลิตภัณฑ์จากป่าไม้ที่ไม่ใช่เนื้อไม้ ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่ผ่านมา เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์และการพึ่งพิงป่าของชุมชนท้องถิ่นต่างๆ มีแนวโน้มที่ตรงกันคือมูลค่าที่ประเมินมีบทบาทสูงต่อเศรษฐกิจของครัวเรือนอย่างน่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็น การศึกษาของ คำม และคณะ (2553), บุญทวี และคณะ (2554), ดาวเวียง และคณะ (2554), คำผ่าน และคณะ (2555) หรืองานวิจัยของประเทศไทยเช่น อานนท์ (2551), Khonchantet and Sanguanwong (2007), เจนจิรา และ สันติ (2557) ล้วนแต่ เน้นให้เห็นความสำคัญและความตระหนักในการอนุรักษ์ป่าไม้ และพื้นที่ชุ่มน้ำของชุมชน ที่เป็นส่วนประกอบที่สำคัญของวิถีชีวิต ที่ผูกพันกันอย่างยิ่ง

ผลการประเมินสถานการณ์ของการจัดการร่วมทรัพยากรประมงในพื้นที่ชุ่มน้ำหนองผือ

ผลการประเมินเงื่อนไขปัจจัยที่เป็นตัวชี้วัดความสถานภาพและโอกาสของการจัดการร่วมทรัพยากรประมงของแหล่งน้ำหนองผือจำนวน 11 เงื่อนไข ตามหลักการที่กล่าวมาแล้ว พบว่าผลรวม

คะแนนทุกเงื่อนไขเท่ากับ 33คะแนน ดังแสดงในตารางที่ 5 โดยได้คะแนนเฉลี่ยตาม Likert scale อยู่ที่ระดับ 3.00 ซึ่งหมายความว่าสถานภาพหรือผลสัมฤทธิ์ของการจัดการร่วมระหว่างชุมชนผู้ใช้ทรัพยากรประมงกับภาครัฐ ที่ผ่านมาอยู่ในระดับปานกลาง ลักษณะเด่นที่สุดที่ปรากฏหรือดำรงอยู่ในบริบทของชุมชนรอบๆ แหล่งน้ำหนองผือคือ เงื่อนไขที่ 3 ที่พบว่าชุมชนมีความเป็นหนึ่งเดียวกันในแง่ของเครือข่ายคติเชื้อชาติศาสนาอุดมการณ์ท้องถิ่น มีประเพณีและความเชื่อ ความเข้าใจที่ตรงกันในการแก้ปัญหาและผลลัพธ์ได้รับค่าคะแนนเท่ากับ 5.00 แสดงถึงความเป็นเอกภาพของชุมชนที่มีศักยภาพสูงในการที่จะผลักดัน โครงการหรือนโยบายสาธารณะที่เป็นประชาชาติ ให้บรรลุเป้าหมายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนมีความมุ่งมั่นในการปฏิบัติหน้าที่และยังตระหนักถึงความจำเป็นในการเฝ้าระวังทรัพยากร

เงื่อนไขที่ได้รับค่าคะแนนในระดับต่ำที่สุดเท่ากับ 2.00 คือความคุ้มค่าของการลงทุน ในที่นี้หมายถึงผลดีที่พึงจะได้จากแนวทางการจัดการร่วมนี้ พบว่าความคาดหวังของผู้ใช้ทรัพยากรประมงต่อผลประโยชน์ที่ได้จากการมีส่วนร่วมและการปฏิบัติตามแนวทางการจัดการร่วมจะคุ้มค่าต่อการลงทุนหรือไม่นั้น ยังไม่มีความชัดเจน เช่นเดียวกับการกระจายอำนาจและการมอบอำนาจจากภาครัฐสู่กลุ่มผู้ใช้ทรัพยากรของชุมชนก็เป็นอีกเงื่อนไขที่ได้รับค่าคะแนน 2.00 ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ถึงแม้รัฐบาลจะได้กำหนดกรอบและนโยบายหรือกฎหมายแล้วอย่างเป็นทางการแต่การกระจายอำนาจการบริหารของหน้าที่ให้กับท้องถิ่น ยังไม่สามารถสร้างความเข้าใจกับชุมชนได้อย่างชัดเจนทั้งบทบาทและการตรวจติดตามผล

ตารางที่ 5 เงื่อนไขปัจจัยที่ใช้ประเมินศักยภาพของการจัดการร่วมของทรัพยากรประมง ของแหล่งน้ำหนองผือ

ลำดับ	ข้อเงื่อนไขที่ประเมิน	สภาพที่ปรากฏในพื้นที่	ผลการประเมิน
1	มีการกำหนดขอบเขตไว้อย่างชัดเจน	มีขอบเขตทางกายภาพเพื่อให้กลุ่มชาวประมงสามารถได้รับข้อมูลความรู้ชัดเจน ซึ่งเป็นขอบเขตที่ถูกกำหนด และเห็นชอบร่วมกันอย่างตามธรรมชาติ	3.00
2	มีการกำหนดความเป็นสมาชิกหรือสมาชิกภาพที่ชัดเจน	ชาวประมงแต่ละคนมีสิทธิที่จะจับปลาในขอบเขตที่กำหนดและมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่	3.00
3	ความเป็นเอกภาพของกลุ่ม	มีความเป็นหนึ่งเดียวกันในแง่ของเครือญาติเชื้อชาติ ศาสนาอุดมการณ์ท้องถิ่น ประเพณีและความเชื่อ มีความเข้าใจที่ตรงกันในการแก้ปัญหาและผลลัพธ์	5.00
4	สภาพปัจจุบันขององค์กรในพื้นที่	การที่ชาวประมงหรือผู้จับสัตว์น้ำเคยมีประสบการณ์ทั้งแบบดั้งเดิม และการร่วมจัดการปัจจุบัน	3.00
5	ความคุ้มค่าของการลงทุน	ความคาดหวังของสมาชิกกลุ่มต่อผลประโยชน์ที่ได้จากการมีส่วนร่วมและการปฏิบัติตามแนวทางการจัดการร่วมจะคุ้มค่าต่อการลงทุน ยังไม่เป็นประเด็นที่ชัดเจน	2.00
6	การมีส่วนร่วมโดยผู้ที่ได้รับผลกระทบ	ประชาชนส่วนใหญ่ที่ได้รับผลกระทบจากการปรับเปลี่ยนเข้าสู่วิธีการจัดการร่วม ได้ถูกรวมอยู่ในกลุ่มที่มีบทบาท ในการดำเนินการ	3.00
7	การบังคับใช้กฎระเบียบของการจัดการ	กฎการจัดการค่อนข้างเรียบง่ายจึงเข้าใจได้ง่ายโดยชุมชน	3.00
8	สิทธิตามกฎหมายในการจัดระเบียบ	กลุ่มหรือองค์กรชาวประมงยังไม่มีสิทธิตามกฎหมายที่จะการดำเนินการในส่วนที่เป็นความต้องการของกลุ่ม ทั้งๆ ที่ในทางปฏิบัติ กลุ่มชาวประมง ก็ได้มีการดำเนินการไปบ้าง ถึงแม้ว่ารัฐจะยังไม่กำหนดอำนาจ และความรับผิดชอบให้ท้องถิ่นอย่างเป็นทางการ แต่ก็ให้การสนับสนุนบางส่วนสำหรับชุมชนรอบๆ หนองผือ	3.00

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ลำดับ	ข้อเงื่อนไขที่ประเมิน	สภาพที่ปรากฏในพื้นที่	ผลการประเมิน
9	ความร่วมมือและภาวะความเป็นผู้นำในระดับชุมชน	พบว่าชาวประมงมีแรงจูงใจและความตั้งใจที่จะมีส่วนร่วมในด้าน การกำหนด และงบประมาณในการจัดการร่วมทางประมง โดยมีบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่ มาร่วมรับผิดชอบ และเป็นผู้นำในบางส่วนของกระบวนการจัดการ	3.00
10	การกระจายอำนาจและการมอบอำนาจ	รัฐบาลได้กำหนดคน โยบายหรือกฎหมาย การกระจายอำนาจการบริหารของหน้าที่ อย่างเป็นทางการ อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีการมอบอำนาจดังกล่าวให้กับองค์กรท้องถิ่น	2.00
11	การประสานงานระหว่างรัฐบาลและชุมชน	โครงการก่อตั้งของหน่วยงานที่จะประสานงานร่วมกับชุมชนในเขต หนองผือ กำลังถูกเสนอ โดยรัฐบาล หน่วยงานนี้จะตรวจติดตามการจัดการและแก้ปัญหาเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายในท้องถิ่น	3.00
คะแนนรวม			33.00
คะแนนเฉลี่ย			3.00

หมายเหตุ: มูลค่ารวม ใน 400 ครัวเรือนของ 4 หมู่บ้าน

เงื่อนไขปัจจัยอื่นๆ ที่ใช้เป็นตัวชี้วัดการจัดการร่วมที่เหลืออีก 8 เงื่อนไขได้แก่ การกำหนดขอบเขตและกำหนดความเป็นสมาชิกหรือสมาชิกภาพ สภาพปัจจุบันขององค์กรในพื้นที่การมีส่วนร่วม โดยผู้ที่ได้รับผลกระทบการบังคับใช้กฎระเบียบของการจัดการ สิทธิตามกฎหมายในการจัดระเบียบความร่วมมือและภาวะ ความเป็นผู้นำในระดับชุมชน พบว่าปรากฏการณ์ที่เกิดในพื้นที่ของเงื่อนไขปัจจัยเหล่านี้ถูกประเมินผล ได้ค่าคะแนนเท่ากับ 3.00 ซึ่งจัดอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งให้เห็นว่าแนวทางการจัดการร่วม มีโอกาสที่พัฒนาให้ดีขึ้นและประสบความสำเร็จ นำไปสู่การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนได้ แต่ยังคงมีความจำเป็น ที่ต้องกระตุ้นให้ชุมชนมีความเข้าใจ และเพิ่มเติมภารกิจ

การมีส่วนร่วมของตัวเองให้สมบูรณ์ บนพื้นฐานบริบทของชุมชน โดยปรับปรุงกฎระเบียบให้สมาชิกกลุ่มได้เห็นถึงผลประโยชน์และความคุ้มค่าที่ได้จากการมีส่วนร่วม รวมทั้งให้มีการกระจายอำนาจและถ่ายโอนอำนาจอย่างเป็นทางการ และเหมาะสม บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการตามมติ ตามหลักของการจัดการร่วม (Co-management) และใช้ประโยชน์จากความเป็นเอกภาพของชุมชนที่มีศักยภาพสูง เพื่อผลักดันโครงการหรือนโยบายให้บรรลุเป้าหมาย เพราะชาวมุสลิมรอบๆ แหล่งน้ำหนองผือ มีความมุ่งมั่นในการปฏิบัติหน้าที่และยังตระหนักดีถึงความจำเป็นในการเฝ้าระวังทรัพยากรสาธารณะ

ค่าคะแนนของ Likert: (1) ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง (2) ไม่เห็นด้วย (3) เป็นกลาง (4) เห็นด้วย และ (5) เห็นด้วยมาก

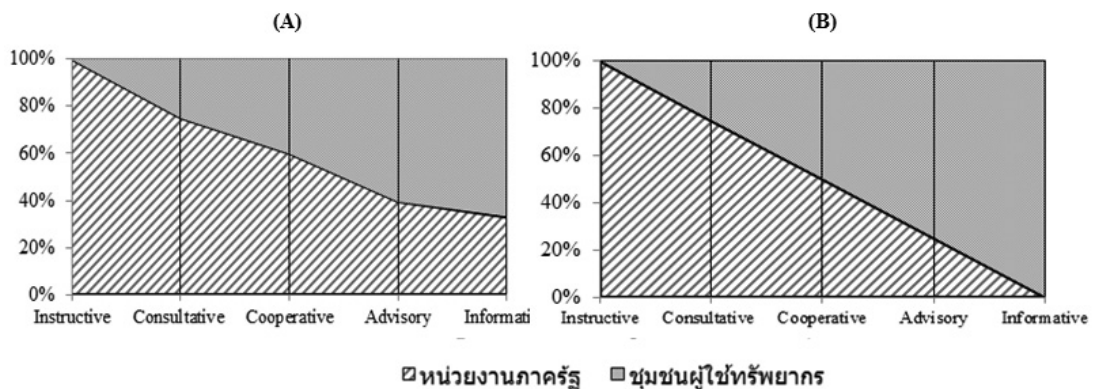
อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าภาพรวมของการจัดการทรัพยากรประมงแหล่งน้ำหนองผือ จะมีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลางดังผลการประเมินข้างต้น แต่การประเมินผลการปฏิบัติจริงในพื้นที่ของผู้เกี่ยวข้องทั้ง 2 ภาคส่วน ที่ดำเนินไปตามบทบาทและหน้าที่ว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ จัดว่าเป็น

ส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้เห็นว่า แต่ละฝ่ายมีส่วนที่ต้องปรับปรุง หรือแก้ไขอย่างไร จึงจะบรรลุผลประโยชน์และความยั่งยืน การศึกษาครั้งนี้ได้ประเมินสัดส่วนของการปฏิบัติหน้าที่ที่หรือแสดงบทบาทของตนเอง ทั้งของรัฐและประชาชนผู้ใช้ทรัพยากรประมง โดยเทียบกับแนวคิดหลักของการจัดการร่วมด้านการประมง 5 ประการ ของ Pomeroy and Rivera-Guieb, (2006) และสรุปผลรายละเอียดในตารางที่ 6 และภาพที่ 3

ตารางที่ 6 ผลการประเมินบทบาทหน้าที่และการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงในแหล่งน้ำหนองผือของรัฐกับชุมชนผู้ใช้ทรัพยากร

บทบาทหน้าที่ในการจัดการ	ระดับของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงในแหล่งน้ำหนองผือ	
	หน่วยงานภาครัฐ	ชุมชนผู้ใช้ทรัพยากร
1. การให้คำชี้แนะ (Instructive)	3	0
2. การให้คำปรึกษา (Consultative)	3	1
3. การร่วมมือ (Cooperative)	3	2
4. การให้คำแนะนำ (Advisory)	2	3
5. การแจ้งข้อมูลข่าวสาร (Informative)	1	2

(1) ระดับน้อยมาก (2) ระดับน้อย (3) ระดับปานกลาง (4) สูง และ (5) สูงมาก

ภาพที่ 3 เปรียบเทียบสัดส่วนของบทบาทการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมง ของแหล่งน้ำหนองผือ (A) กับเกณฑ์ตามหลักการของ Pomeroy and Rivera-Guieb (2006) (B)

การมีส่วนร่วมของประชาชนผู้จับสัตว์น้ำ ในแหล่งน้ำหนองผือ ในตารางที่ 6 และภาพที่ 3 (A) พบว่าประชาชนในชุมชนศึกษามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมง โดยเฉลี่ยจาก 5 บทบาท ได้สัดส่วนร้อยละ 38.50 ต่ำกว่าเกณฑ์ของ Pomeroy and Rivera-Guieb (2006) ที่ควรจะอยู่ที่ระดับร้อยละ 50 ตามภาพที่ 3 (B) ประชาชนแสดงบทบาทในการดำเนินการและแจ้งให้รัฐทราบร้อยละ 62.50 และในฐานะเป็นผู้ให้ข้อมูลเสนอแนะต่อรัฐร้อยละ 59.60 การให้ความร่วมมือและรับผิดชอบร้อยละ 44.93 คำปรึกษากับรัฐ 25.50 ส่วนบทบาทที่ให้ข้อชี้แนะเกี่ยวกับกฎหมายระเบียบและนโยบายที่ต้องปฏิบัติตามนั้น พบว่าประชาชนผู้จับสัตว์น้ำในพื้นที่มีส่วนร่วมในการออกกฎหมายและนโยบายสาธารณะน้อยมาก

ปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมจัดการสัตว์น้ำในแหล่งน้ำหนองผือ คือผู้ใช้ทรัพยากรในชุมชนมีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมน้อยเช่น การประชุมอบรมความรู้เกี่ยวกับการทำการประมงที่ถูกกฎหมาย ส่วนข้อเสนอแนะจากชุมชนได้แก่ ควรส่งเสริมให้มีการนำพันธุ์ปลาปล่อยเสริม เพราะมูลค่าของการใช้ประโยชน์ทรัพยากรสัตว์น้ำ คิดเป็นร้อยละ 30 ของมูลค่า ทรัพยากรทั้งหมด กฎระเบียบต่างๆ ควรจะมีความยืดหยุ่นสามารถแก้ไขได้ตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสภาพแวดล้อม รัฐบาลท้องถิ่นสนับสนุนกระบวนการจัดการร่วม และสนับสนุนและส่งเสริมอย่างเต็มที่

สรุป

พื้นที่ป่า ไม้และแหล่งน้ำหนองผือ เป็นทรัพยากรสาธารณะที่เอื้อประโยชน์ ต่อวิถีชีวิตของชุมชน อย่างเห็นได้ชัด โดยให้ผลผลิตสัตว์น้ำเป็นปริมาณ อย่างน้อย 6,429 กิโลกรัมต่อปี คิดเป็น

มูลค่าเป็นจำนวนเงินไม่ต่ำกว่า 625,100 บาทต่อปี ผลผลิตป่าไม้ที่ไม่ใช่เนื้อไม้ 31,639 กก./ปี คิดเป็นมูลค่า เป็นเงิน ไม่ต่ำกว่า 2,078,713 บาท/ปี รวมมูลค่าทรัพยากรทั้ง 2 ประเภท สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ ไม่ต่ำกว่าปีละ 2,703,813 บาท

ข้อมูลที่พบจากงานวิจัยศึกษานี้ถึงแม้ว่าจะเป็นเพียงข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง เท่านั้น ไม่ใช่มูลค่าและปริมาณทั้งหมด แต่ก็สะท้อนให้เห็นว่า คุณค่าของป่าและแหล่งน้ำแห่งนี้มีประโยชน์และสมควรที่จะได้รับการรักษาไว้อย่างยิ่ง ผลการศึกษานี้สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนจัดการทรัพยากรเหล่านี้ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน รวมทั้งขจัดความขัดแย้งได้

แหล่งน้ำหนองผือเป็นแหล่งน้ำสาธารณะขนาดเล็กที่มีการใช้ประโยชน์โดยเสรีของชุมชน สถานภาพของการจัดการร่วมทรัพยากรประมงนั้นแม้ว่าจะพบว่ายังอยู่ในระดับปานกลาง แต่ก็มีความเป็นไปได้ที่บรรลุผลสำเร็จถ้าการดำเนินงานสอดคล้องกับเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น สังคมและสภาพแวดล้อมการจัดการร่วมของทรัพยากรน้ำเป็นวิธีการที่คุ้มค่าเพราะมีค่าใช้จ่ายต่ำเมื่อเทียบกับการจัดการวิธีอื่น เนื่องภารกิจส่วนใหญ่ นั้น ชาวบ้านทำด้วยตัวเองทั้งยังสามารถเพิ่มผลผลิตปลาเพิ่มอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการในครัวเรือน สร้างความสามัคคีในชุมชนและลดความยากจนพื้นที่ในชนบท อย่างไรก็ตามยังมีประเด็นที่ภาครัฐสนับสนุนคือ การหาทางเพิ่มมูลค่าผลผลิตการประมงของชุมชนให้มากขึ้นเช่น การปรับปรุงทางการตลาดโดยการให้ความรู้ด้านการแปรรูปและ บรรจุผลิตภัณฑ์เพื่อรักษาคุณภาพเพื่อเพิ่มมูลค่า จึงจะสร้างแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมที่ดีขึ้น

นอกจากโครงการจัดการร่วมของทรัพยากรน้ำที่เมืองโจงแขวงจำปาสักที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นตัวอย่างของโครงการที่ประสบความสำเร็จและมีความเหมาะสม (Chomchanta *et al.*, 2000) แล้ว ยังมีตัวอย่างที่ดีอื่นๆ เช่นการจัดการร่วมในชุมชนประมงน้ำจืดในแม่น้ำน่านทางภาคเหนือของประเทศไทย (Hogan, 1997) และการบริหารจัดการร่วมทรัพยากรประมงของจังหวัด Stung Treng และจังหวัด Kratie ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศกัมพูชาที่แก้ไขปัญหาการประมงที่ผิดกฎหมาย และประสบความสำเร็จโดยใช้เวลาไม่ถึง 2 ปี (Baird, 2000) ฉะนั้นการประเมินมูลค่าของผลผลิตจากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้ ผลผลิตการประมง และการประเมินสถานภาพของการจัดการแบบจัดการร่วมทรัพยากรประมงในแหล่งน้ำบริเวณพื้นที่หนองผือจึงสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาของรัฐบาลและสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับการจัดการแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ใกล้เคียงและพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กังวาลย์ จันทโรจิติ. 2541. การจัดการประมงโดยชุมชน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, กรุงเทพฯ.

กระทรวงกลาโหมและป่าไม้. 2548. **ยุทธศาสตร์ป่าไม้ถึงปี ค.ศ. 2020 ของ สปป.ลาว**. เอกสารเผยแพร่. กระทรวงกลาโหมและป่าไม้, นครหลวงเวียงจันทน์. (ภาษาลาว)

คำผ่าน สีลาวี, นิตยาเมียนมิตร และ พสุธา สุนทรห้าว. 2555. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าผลิตเล้างามจังหวัดสาละวัน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. **วารสารวนศาสตร์** 31(2): 63-71.

คำมณ สุตตะกร, มณฑล จำริญญพุกภัย, มณฑล จำริญญพุกภัย และ วุฒิพล หัวเมืองแก้ว. 2553. การจัดการและการใช้ประโยชน์ไม้ไผ่ธรรมชาติ: กรณีศึกษาพื้นที่ป่าสาธิตและต้นแบบของคณะป่าไม้มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว. **วารสารวนศาสตร์** 29(1): 26-32.

เจนจิรา พวงมาลี และ สันติ สุขสะอาด. 2557. มูลค่าการใช้ประโยชน์ของป่าในป่าชุมชนบ้านเขาเขียวตำบลหัวเขาอำเภอเดิมบางนางบวชจังหวัดสุพรรณบุรี. **วารสารวนศาสตร์** 33(1): 76-84.

ดาวเวียง สิทธิราช, ทิพรรัตน์ พงศ์ธนาพาณิช และ นุชนาด มั่งคั่ง. 2554. การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนหมู่บ้านหลัก 32 เมืองไซแขวงอุดมไซ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. **วารสารวนศาสตร์** 30(3): 43-53.

บุญทวี ดวงโพธิ์ศรี, มณฑล จำริญญพุกภัย และ ครรชนี เอมพันธ์. 2554. การประเมินแบบมีส่วนร่วมด้านศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบริเวณป่าสงวนแห่งชาติภูเขาควาย: กรณีศึกษาบ้านหาดไคร้เมืองท่าพระบาทแขวงบริคำไซ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. **วารสารวนศาสตร์** 30(2): 48-59.

อานนท์ ยอดญาติไทย. 2551. การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สาอำเภอแมริมจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

Adrianto, L. and Hartoto, D. 2017. **Introduction to fisheries co-management. Module 1: Fundamentals of fisheries co-management in Indonesia**. Available Source: www.fao.org/tempref/docrep/fao/Co-management, July 2, 2017.

- Barbier, E.B., Acreman, M. and Knowler, D. 1997. **Economic valuation of wetlands: a guide for policy makers and planners.** Ramsar Convention Bureau, Gland, Switzerland.
- Baird, I.G. 1999. Towards Sustainable Co-management of Mekong River Inland Aquatic Resources, including Fisheries, in Southern Lao PDR, pp. 1-33. *In International Workshop on Co-Management.* Penang, Malaysia.
- Baird, I.G. 2000. **Integrating Community-Based Fisheries Co-Management and Protected Areas Management in Lao PDR: Opportunities for Advancement and Obstacles to Implementation.** P.O. Box 860, Pakse, Lao PDR.
- Chomchanta, P., Vongphasouk, P., Chanrya, S., Soulignavong, C., Saadsy, B. and Warren, T.J. 2000. **A Preliminary Assessment of Mekong Fishery Conservation Zones in the Siphandone Area of Southern Lao PDR and Recommendations for Further Evaluation and Monitoring.** Living Aquatic Resources and Research Centre (LARReC), Vientiane, Lao PDR.
- Hogan, Z. 1997. Aquatic conservation zones: Community management of rivers and fisheries. **Watershed** 3(2): 29-33.
- ICLARM (International Centre for Living Aquatic Resources Management) and IFM (Institute of Fisheries Management and Coastal Community Development). 1998. **Analysis of co-management arrangements in fisheries and related coastal resources: a research framework.** Available Source: <http://www.co-management.org/download/wp1.pdf>, July 2, 2017.
- Khonchantet, Y. and Sanguanwong, P. 2007. **Valuation of Fishery and Non Timber Forest Products of Seasonally Flooded Forest in the Lower Songkhram River Basin, Nakhon Phanom.** Mahidol University.
- Ostrom, E. 1992. **Crafting Institutions for Self-governing Irrigation Systems.** Institute for Contemporary Studies Press, San Francisco, USA.
- Pinkerton, E. 1989. **Co-operative Management of Local Fisheries: New Directions for Improved Management and Community Development.** University of British Columbia Press, Vancouver, Canada.
- Pomeroy, R.S., Katon, B.M. and Harkes, I. 2001. Conditions affecting the success of fisheries co-management: lessons from Asia. **Marine Policy** 25(3): 197-208.
- Pomeroy, R.S and Rivera-Guieb, R. 2006. **Fishery Co-Management: A Practical Handbook.** CAB International in Association with the International Development Research Centre.
- Yamane, T. 1973. **Statistics: An Introductory Analysis Third edition.** Harper and Row Publication, New York.